

ULF KRISTERSSON:

Risk för generationskrig

40-talisternas föräldrar – välfärdsstatens första generation och skapare – byggde delvis upp sitt folkhem med framtida generationers pengar som insats. 40-talisterna har njutit av systemet och trott på en evig högkonjunktur och politikens fantastiska möjligheter att lägga människors liv till rätta.

Nu är det dags för 40-talisternas barn att betala notan efter festen i folkhemmet. Vi riskerar ett generationskrig om pensionerna. Krisen i pensionssystemet är ett gott skäl för nytänkande inom välfärdspolitiken.

Civilekonom Ulf Kristersson är riksdagsman och har varit ordförande i Moderata Ungdomsförbundet.

De kommande veckorna läser nog minst tiotusen svenska 40-talister de här raderna av en inte helt okänd svensk super-40-talist:

”Och det osannolika inträffade att Carl Bildt blev statsminister. Se där, ännu en sak att inte kunna förstå. Om nu folk valde denne man till att vara statsminister, vilket var då i så fall mitt folk? Främlingar? Jag hade vuxit upp i ett socialdemokratiskt Sverige, för mig var det så gott som en självklarhet. En och annan borgerlig svacka i det jämna flödet kunde naturligtvis uppstå, men nu var det annorlunda. Det smått rosenkindade sextioalet var verkligen långt borta.

Mitt land hade förändrats. Det socialdemokratiska folkhemmets tid var förbi. Nu var Carl Bildt statsminister. Och en jävla massa moderater tog plats som statsråd, och folkpartister och en och annan surmulen centerpartist. Mitt land har förändrats – varför?

Och sossarna tycktes skratta åt alltihop, liksom glada över att bli av med allt, och mitt land var ett förändrat land som ville in i EG och som skulle hamna där också, tids nog, och ingenting skulle bli som förr och vår nye ledare var den högst osannolike Carl Bildt, denne grönsak från Halland.

Mitt folk var förändrat . . . , mitt folk ville in i framtiden, mitt folk ville för alltid lämna det gamla bakom sig, mitt folk ville ha nya tider . . . ”

Jag vet inte om man skall skratta åt honom eller tycka synd om honom. Det är i vilket fall som helst Ulf Lundell som i denna anspråkslösa ton beskriver vad som har hänt med ”hans folk”. Några av er kanske känner igen det, det är hämtat ur hans senaste bok *Saknaden*. På sitt sätt är han kanske en typisk 40-talist.

Många av min generations föräldrar är också födda på 40-talet. Och det är väl inget speciellt med det? Som att vara född på 60-talet eller 70-talet, fast litet äldre. Men så är det inte. 40-talisterna har betytt mer än så, de har styrt oss mer än bara som föräldrar. Och de kommer att behålla greppet långt efter det att de blivit gamla. Det handlar om en hel generation; 40-talisterna. De som nu motvilligt börjar förstå att folkhemmets tid är ute, och som nu desperat undrar vad som skall komma i stället. Men vad är det egentligen för samhälle de har skapat? Vad är det som de nu börjar sakna?

De började på 40-talet genom att vara så oerhört många. De var fler än på länge, och med efterkrigstidens ekonomiska högkonjunktur som bränsle fick de god smak på livet.

Under 50-talet skapade de den första riktiga tonårsgenerationen, med Tommy, Elvis och amerikanska bilar. De första charmiga auktoritetsupproren kom. Skolan, kyrkan och familjen var löjliga och meningslösa traditioner.

Sedan kom 60-talet med socialism, Vietnam och studentuppror. De var naturligtvis fler än någonsin som ville gå i universitet och högskolor. Sverige fick sina första själlösa utbildningsfabriker.

På 70-talet skulle de bo, och de var väldigt många som ville bo. Miljonprogrammets ofta tragiska bostadsområden byggdes för alla 40-talister som ville ha en egen lägenhet.

På 70-talet fick de också barn och ville ha barnomsorg. Då uppfanns kommunala dagis, världens enda barnomsorgsform som kostar 100 000 kronor per barn och år. Ingen annan generation har som de uppfostrat sina barn på dagis och fritis.

Och ingen annan har heller låtit skattebetalarna betala så dyrt.

En del känner kanske som Kristin Henschen, 19-årig reporter på Aftonbladet. Hon skriver:

”Min uppväxt är dagisfröknar som också var med i Partiet SKP, dvs Sveriges Kommunistiska Parti. Samma fröknar blev på somrarna maoistledare på de pionjirläger där vi barn marscherade med röda schalar knutna runt halsen. Alla hade täcknamn – om kriget och underrättselstjänsten skulle komma. På SIA-undervisningen på lågstadiet lärde vi oss att

Ingen annan generation har haft motsvarande tro på politikens fantastiska möjligheter att lägga människors liv till rätta som 40-talisterna.

utveckla vår kreativitet. Med positivism till lunch och optimism som middagsmål skulle vi dansande och sjungande skutta ut i livet. Men verkligheten vi mötte motsvarade inte visionerna.”

40-talisternas samhälle

När 40-talisternas barn började skolan gjorde naturligtvis deras 40-talistkompisar barnprogrammen. Ville, Valle och Viktor, Vilse i pannkakan med den kapitalistiska storpotäten och Kapten Zoom är några klassiska mästerverk från den tiden. Alltihop har sedan gått i repris genom ”Det var då i TV 2”.

40-talisterna ville ha jobb och på Sveriges Radio drog en hel Vietnamdemonstration in, för att citera Jan Guillou. Men de flesta fick inte jobb just där. De flesta

såg till att vi fick en explosion i statliga och kommunala förväntningar. Ingen annan generation har haft motsvarande tro på politikens fantastiska möjligheter att lägga människors liv till rätta.

Den politiska dimensionen

Och där kommer den rent politiska dimensionen in. När 40-talisterna ville köpa villa på 70-talet, var priserna låga, inflationen hög och avdragen maximala. Ingen annan generation har lyckats bygga en ny villa för 100 000 kronor och få staten att bära 90 procent av kostnaderna.

Ingen annan generation än 40-talisterna har lyckats bygga en ny villa för 100 000 kronor och få staten att bära 90 % av kostnaderna.

Ingen annan generation har heller lyckats bo sig till miljonförmögenheter på 20 år. Villaägarna blev det nya skattefrälset.

I slutet av 80-talet var sedan amorteringarna på hus och fjällstugor slutbetalda och 40-talisternas nettoinkomster högre. Då passade de på och lade om skattesystemet så att inkomstskatten sjönk och avdragen blev värdelösa. Bostadssubventionerna trappades ned samtidigt som 40-talisternas barn tvingades köpa små lägenheter för många hundra tusen kronor. Då hade dessutom 40-talisterna hunnit skilja sig, skaffa ny fru och man, och bostätt sig inne i stan igen, så de billiga bruksvärdesreglerade hyreslägenheterna tog slut.

Som 40-åringar var 40-talisterna också klara med avbetalningen på sina subven-

tionerade studielån. Då lade de om systemet så att vi som är dagens studenter i bästa fall får resten av vår studieskuld efterskönt vid 65. Några hundra tusen i evig livsskuld från universitetet blev 40-talisternas arv till sina barn.

40-talisterna började intressera sig för äldreomsorg. Inte för att gamla människor var något nytt förstås, utan för att deras egna föräldrar började bli gamla och kräva omsorg. Och om inte staten tog hand om dem, skulle de ju tvingas att göra det själva. Äldrevård blev modernt och barnomsorg omodernt.

40-talisterna var många. Kommande generationer blir allt färre. Just nu går det 14 stycken 20–24-åringar på en 55–60-åring. Om tio år går det 7 stycken 20–24-åringar på en 55–60-åring.

Dubbelt så många gamla skall alltså försörjas av varje ung år 2000. Jag behöver knappt säga det: övertron på politiska beslut gör att vi nu står inför ett generationsproblem.

Man brukar ju säga att tredje generationen i en industrifamilj kommer att förlora det som första generationen byggde upp och den andra generationen förvaltade.

Kanske är det likadant med välfärdsstaten. Med den skillnaden att välfärdsstatens första generation och skapare — 40-talisternas föräldrar — delvis byggde upp sitt folkhem med framtida generationers pengar som insats. Välfärdsstatens barn är 40-talisterna. De har njutit av systemet, inte oroat sig. De har trott på folkhemmet och på en evig högkonjunktur.

De har gjort politik på lånade pengar. Pengar som de har lånat av oss. Man kan säga att de intecknar framtiden och belå-

nar sina barn. Bara budgetunderskottet är bevis nog.

Nu är det min generation som är välfärdsstatens barnbarn. Välfärdsstatens tredje generation. Vi är inte längre så oskuldsfulla. Vi vet att kvaliteten i folkhemsbygget alltför ofta var lika låg som kvaliteten i miljonprogrammets bostäder. Vi litar inte längre på att allt kommer att fungera. Vi tror inte längre att politikerna kommer att lösa allt, bara vi sitter still i båten. Låt mig ta 40-talisternas ålderdom och min generations ekonomiska mar-dröm som exempel. Det handlar om pensionssystemet.

Ett uselt pensionssystem

ATP infördes 1959. Redan då stod striden mellan kollektivism och individualism. Skulle vi ha ett fördelningssystem eller ett premiereservsystem? Eftersom en tvehågsen folkpartist lade ner sin röst i riksdagen, vann socialdemokraterna och kommunisterna och införde det system vi nu har.

Fördelningssystemet innebär i korthet att de som yrkesarbetar betalar pensionen åt den samtidigt levande pensionärs-generationen genom arbetsgivaravgifter. Det finns alltså ingen koppling mellan vad vi var och en betalar in i systemet och vad vi senare får ut. Avgifterna ett år går ut igen till samma års pensionärer.

I klartext innebär detta att den första ATP-generationen beviljade sig själva pensionsutbetalningar som de inte hade sparat ihop till. Det är också det som gör att det är så svårt att bryta sig ur ATP. Någon generation – och jag räknar kallt med att det blir vår! – måste nämligen betala dubbelt.

SAF-ekonomen Bo Carlsson som har skisserat på ett helt nytt pensionssystem skriver så här:

”ATP-systemet har varit mycket gynnsamt för den generation som var med om folkomröstningen 1957. För deras barn är det väsentligt mindre gynnsamt. För deras barnbarn är systemet uselt.”

Någon måste helt enkelt betala notan efter festen i folkhemmet.

Några hundra tusen i evig livsskuld från universitetet blev 40-talisternas arv till sina barn.

Dagens ATP-system är framför allt känsligt för att årskullarnas storlek förändras. Precis det har nu hänt. Vi får ju allt fler äldre och allt färre unga och yrkesarbetande. Grunden för ATP – hög tillväxt, många unga och få gamla – håller på att raseras.

Faktum är att när den stora 40-talsgenerationen pensioneras omkring år 2010, kommer varje yrkesarbetande att tvingas finansiera mer än en halv pension utöver sin egen. Välfärdsstatens politik riskerar att skapa ett generationskrig om pensionerna.

Den ekonomiska utvecklingen inom ATP är helt absurd. Med nuvarande låga tillväxt kommer systemet att kollapsa långt innan 40-talsgenerationen skall pensioneras. De 13 procent som man i dag får betala i arbetsgivaravgifter för ATP kommer att öka till 35 procent år 2025. Detta innebär alltså att man skall lägga till en extra skatt, stor som en mycket hög kommunalskatt, på var och en som arbetar. Om tillväxten blir negativ, kommer pensionskollapsen ännu tidigare.

Som om detta inte var problem nog, kan man summera den sammanlagda pensionsskuld som nu finns. Dvs hur stor är statens skuld i dag till människor som har jobbat ihop ATP-poäng. Vi får den fullständigt orimliga summan av 3 000 miljarder kronor i pensionsskuld. Det är en belastning vi varje år skjuter framför oss på kommande generationer. För att förstå storleken kan vi jämföra med BNP som varje år inte ens når upp till halva den summan. Eller konstatera att pensionsskulden motsvarar 10 års sammanlagda offentliga utgifter.

Välfärdsstatens politik riskerar att skapa ett generationskrig om pensionerna.

Nödvärdigt med nytänkande

Den beskyllning som med gott fog kan riktas mot dagens generation aktiva politiker, främst socialdemokrater i alla par-

tier, ofta 40-talister dessutom, är framför allt att de ser problemen. Men de orkar inte göra något åt dem. Socialminister Bengt Westerberg ser att de stora välfärdssystemen inte längre fungerar. Men han är blockerad av dem. I stället för att föreslå riktiga systemförändringar säger han i sitt klassiska uttalande: "Jag älskar skattetrycket!"

Sådan handlingsförlamning kan inte vi som är välfärdsstatens barnbarn längre unna oss.

Att göra marginalförändringar i pensionssystemet för att rädda det åtminstone en tid till undan kollaps är bekvämt, politiskt lätt att bli överens om, men knappast heroiskt. Det är naturligtvis inte så att min generation har någon allmän politisk "generationsuppfattning". Det är tvärtom så att det är den "socialdemokratiserade" välfärdsyrans som brett ut sig i alla partier sedan 60-talet som nu måste ge vika. Den nya generationsklyftan och krisen i pensionssystemet är goda skäl för borgerligt nytänkande inom välfärdspolitiken.